

Noter til J. P. Jacobsen's virke som botaniker

Carsten Humlum

J. P. Jacobsens forfatterskab er meget synligt i både dansk og europæisk litteraturhistorisk forskning. Denne artikel sætter fokus på den unge videnskabsmand bag digteren. I de første år af 1870'erne undersøgte Jacobsen i sommermånederne algeforekomsten i et betragteligt antal vandhuller, dels i Thy, dels spredt ud over Jylland og Nordsjælland. Resultatet blev en guldmedaljeafhandling i 1874.

J. P. Jacobsen er naturligt nok mest berømt for sit forfatterskab, men en dygtig botaniker (biolog) har han også været. Han læste biologi på Københavns Universitet, hvor han startede med kemi og zoologi i 1867. Senere oversatte han C. Darwin's berømte „Arternes Oprindelse” (udgivet på dansk 1872) (Darwin 1872), men vandt også en guldmedalje i en prisopgave stillet af Københavns Universitet. Prisopgaven lød: „Der ønskes en kritisk Undersøgelse af alle i en større naturlig begrændset Del af Danmark forekommende Arter af Familien Desmidiaceae.” (Sørensen og Nielsen 1997).

Figure 1: Kort over lokaliteter hvor J. P. Jacobsen fandt desmidiaceer og samtidig er der angivet jernbaner fungerende pr. før 1872.

Hans besvarelse „*Aperçu systématique et critique sur le Desmidiacées du Danemark*” (Jacobsen 1874) omhandlede denne specielle familie af ferskvandsalger (Desmidiaceae), der ofte er forekommende i næringsfattige (oligotrofe) eller brunvandede (dystrofe) søer og moser. Familiens forekomst i næringsfattigt ferskvand er så typisk i Danmark, at den bliver brugt i en kvotient (Nygaards algekvotient eller Compound Quotient (Nygaard 1976)) til at vise, om et ferskvands område er næringsfattigt eller beriget med næringsioner.

J. P. Jacobsen's egen (cand. phil. J. P. Jacobsen) beskrivelse af arbejdet, givet som et meget kortfattet resumé i Botanisk Tidsskrift, 2. række 4 bd.; p. 224 (Anonym 1874), viser ham som en beskeden mand: „- Kun det nordøstlige Sjælland og Nørrejylland er undersøgt og heraf da navnlig Thy. Arbejdet er da heller ikke synderlig andet end en lokalflora for denne egn. -”.

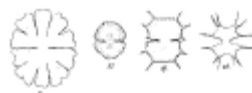
En senere botaniker (lektor Tyge Christensen) giver følgende beskrivelse af afhandlingen: „- er stadig den eneste oversigt over vore repræsentanter for denne algegruppe. -” (Christensen 1990).

Fig. 1 viser de lokaliteter J. P. Jacobsen har besøgt og hvor han har fundet desmidiaceer. Dette må naturligvis være det mindste antal lokaliteter, han har besøgt, da man må gå udfra, at mange af de vandhuller, han har besøgt, ikke har indeholdt desmidiaceer. Man ser, at store dele af Danmark (især Jylland) er besøgt. Men man ser også, at fundstederne især ligger i Vestdanmark og i Nordsjælland,

hvilket ganske godt svarer til, hvor man har de næringsfattige/brunvandede søer/moser.

Figur 2: Tegninger af desmidiaceer tegnet af J. P. Jacobsen til hans guldmedaljeafhandling. 1: *Closterium Lens nob.* Var. Major. 2: *Closterium moniliferum* (Bory) forma *Kützingiana*. 3: *Closterium Dianae* Ehrenb. (forskellige former). 4: *Closterium Archerianum* Cleve.

Figur 3: Tegninger af desmidiaceer tegnet af J. P. Jacobsen til hans guldmedaljeafhandling. 1: *Micrasterias denticulata* Ralfs. 17: *Cosmarium quasillus* Lundell. 27: *Xanthidium fasciculatum* Ehrenb. 28: *Xanthidium octocorne* (Ehrenb.).

Som det tydeligt ses på kortet, er den største koncentration af fundsteder i Thy. Dette skyldes nok hans tilknytning til egnen - det har simpelthen været det letteste at komme rundt til de vandhuller. Infrastrukturen (transportmulighederne) har ikke været de samme som i dag. (Se fig. 1 for udbredelsen af jernbanerne i 1872). Anden mulighed for transport end jernbane har været pr. hestevogn, hest og apostlenes heste. Vejene har været af en helt anden beskaffenhed end de nuværende asfaltveje. Det har været grus- og jordveje af forskellig kvalitet.

De større veje har været grusveje lavet efter den engelske ingeniør Mac Adams metode (makadamiseret) fra 1820 (Topsøe-Jensen 1966), hvor der i bunden er lagt et lag skærver (20-25 cm tykt lag) og ovenpå grus, der tromles og vandes ned mellem skærverne.

Altså noget lig en nuværende almindelig dansk grusvej. Anlæg af disse veje blev fra 1830'erne til 1860'erne sat i gang i Århus -, Randers -, Viborg -, Ringkøbing -, Ribe -, Aalborg -, Hjørring - og Thisted Amter.

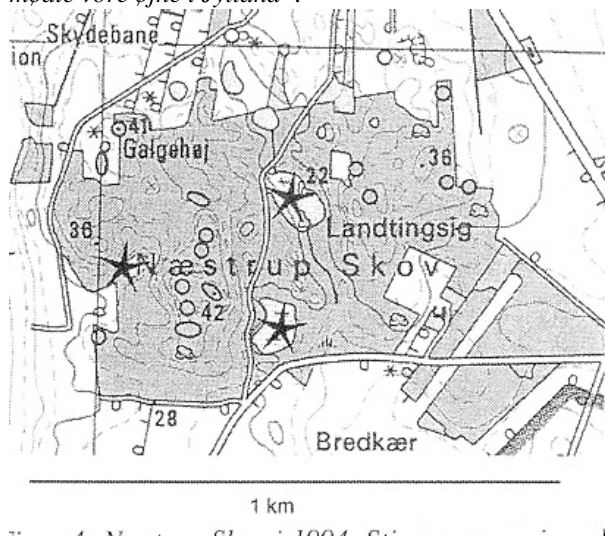
De mindre veje har været hjulspor af ringere kvalitet. Jens Baggesen beskriver en sådan skovvej i et rimbrev fra 1787:

*Jeg hjulspor oftere dog skuet har;
Men aldrig i mine Lives Dage
Saae jeg til slige Hjulspor Mage:
Jordbunden de saa dybt igiennemskar,
At (får den rene Sandhed Dem at sige)
Jeg svimled, ved i Furen ned at kige.
(efter Topsøe-Jensen 1966)*

Hvis man vil have et stemningsbillede af rejselivets glæder i midten af det 19. århundrede, følger, hvordan nogle engelske journalister oplevede deres rejse fra Hjerting (ved det nuværende Esbjerg) til Snoghøj (færgested over Lillebælt) i april måned 1851 (efter Topsøe-Jensen 1966):

Rejsevognene var en slags char-a-banc uden fjedre. De så ikke lovende ud, men de rejsende sprang modigt op, og turen begyndte. „Når læseren tænker sig en lang trækasse, hvis sider går skråt opad, så den ligner en pram, og

ovenpå disse anbragt et par agestole uden fjedre, så har han en forestilling om den slags rejsevagne, som først mødte vore øjne i Jylland”.

Figur 4: Næstrup Skov i 1994. Stjernerne angiver de tre mosehuller J. P. Jacobsen undersøgte.

De tre mosehuller J. P. Jacobsen undersøgte er „usikkert” angivet på kort over Næstrup i 1844.

Man kørte nu af sted mod Varde ad sandede hjulspor over den sorte hede, hele tiden stærkt generet af en bidende østenvind. I Varde traf man omfattende forholdsregler mod kulden på den videre færd mod Kolding. Alle de rejsende indkøbte store mængder af strømper og halstørklæder og trak tykke strømper uden på støvler og benklæder. Også hænder og arme blev pakket ind i tørklæder og hvad man ellers havde, og således formummede fortsatte man østpå i andre vogne, som dog ikke var bedre end de første.

Vejen fandt de rejsende under al kritik forfærdelig: „Få veje kan være slettere end den, vi kørte fra Varde til Endrup og gennem Estrup. Mens vi det ene øjeblik truedes med at vælte til den ene side, afløstes denne forhindring pludselig af et dybt hul, som foranledigede en lignende slingring til den modsatte side.” Det havde taget 4 timer at køre de 16 engelske mil fra Estrup til Kolding. Inden Kolding kom de på en brolagt vej, „over hvilken vi for på en måde, så det var et under, at rygraden holdt”. I Kolding kom de over i lukkede vogne, og kl. 3 om morgenen nåede de færgestedet ved Snoghøj.

Så selvom J. P. Jacobsen's rejse i Jylland foregik om sommeren, og han sandsynligvis har benyttet tog de steder,

hvor der var jernbane (se fig. 1 for sammenfald af jernbane og undersøgte lokaliteter), er selve rejsen en større præstation efter nutidens målestok.

Hvis man ser hans afhandling igennem, finder man, at det sted, hvor han har fundet flest forskellige arter, er i moserne i Sjørring Skov (J. P. Jacobsen kaldte den „Sjørring Mose”). Her fandt han 82 forskellige arter af Desmidiaceer fordelt på 20 slægter. Nogle af disse arter er vist på fig. 2 og fig. 3. En habil tegner har han også været.

Da J. P. Jacobsen vandrede rundt i Sjørring Mose, var der endnu ikke plantet træer, så det har været hedemoser, han har undersøgt. Sjørring Skov blev tilplantet i 1899. Fig. 4 viser Sjørring Skov efter Kort & Matrikelstyrelsens kort (1:25.000) fra 1994 og fig. 5 viser det samme udsnit fra 1844.

Lektor Tyge Christensen var i 1989 i Sjørring Skov og undersøgte de samme søer/mosehuller og genfandt 17 af de 20 slægter J. P. Jacobsen fandt (Christensen 1990). Vandhullerne er nok ganske langsomt ved at vokse til med Sphagnum (tørvemos), men man har indimellem gravet tørv i dem - huller efter tørvegravning kan stadig ses - så de er blevet holdt kunstigt åbne.

Så selv om der er gået ca. 125 år siden en ung biolog gik Thy tyndt, så har nogle af de vandhuller, han besøgte, bevaret deres karakter.

Referencer:

- Anonym; 1874: *Dan Botaniske Forenings virksomhed i 1874 meddelt af Bestyrelsen*; ; *Botanisk Tidsskrift*, 2. række 4 bd.; p.216-225
- Buch M. og Gomard, C. I.; 1933: *Danmarks Jernbaner; Historisk og Biografisk Haandbog; Bd. 1: Kappels Forlag.*
- Christensen, T.; 1990: *Personlig kommunikation til forfatteren af diverse notater fra en upubliceret undersøgelse af vandhullerne i Næstrup Skov.*
- Darwin, C.; 1872: *Om arternes oprindelse ved kvalitetsvalg eller ved de heldigst stillede formers sejr i kampen for tilværelsen*; Gyldendalske Boghandel.
- Jacobsen; M. J. P.; 1874: *Apercu systématique et critique sur le Demildiacées du Danemark*; *Botanisk Tidsskrift*, 2. række 4 bd.; p. 143-215.
- Nygaard, G.; 1976: *Tavlerne fra Dansk Planteplankton*; Gyldendal.
- Sørensen, S. og Nielsen, N.; 1997: *At bære livet som det er*; Sparekassen Thy's Forlag.
- Topsøe-Jensen, T.; 1966: *Ad hjulspor og landeveje*; Steen Hasselbalchs Forlag.
- Trap, J. P.; 1858: *Statistisk-topografisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark*; København; Berlingske Bogtrykkeri.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1999, side 43-46).